

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНЮВАННЯ КОМПЛАЄНС-РИЗИКІВ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ БАНКІВ

©2020 ЧМУТОВА І. М., БЕЗРОДНА О. С., НЕЧИПОРЕНКО Д. І.

УДК 336:330.131.7

JEL: G21; G29

Чмутова І. М., Безродна О. С., Нечипоренко Д. І. Методичний інструментарій оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банків

У статті розглянуто сутність і напрями ідентифікації комплаєнс-ризиків банків. Критеріями оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банків вважаються: рівень розвитку системи комплаєнсу; досвід застосування до банків з боку НБУ заходів впливу за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (у формі письмових застережень та штрафів); рівень операційного ризику та плинність персоналу. Визначені напрями оцінки охоплюють фактори-результати (враховують випадки реалізації ризику) та фактори, що роблять процес виконання комплаєнс-функції невизначеним. Наведено послідовність і методичний інструментарій оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банків, що передбачає: формування бази для аналітичного дослідження засобом оцифрування даних (з використанням коефіцієнтного підходу та методу бінарних характеристик); консолідацію результатів розрахунків показників для інтегрального оцінювання досліджуваного явища (шляхом побудови композитного індикатора методом зважених сум). На основі інформації про діяльність окремих банків, які протягом 2014–2020 рр. відносилися до категорії системно важливих, проведено практичну апробацію розробленого методичного інструментарію. Сформовано рекомендації щодо мінімізації комплаєнс-ризиків банків у сфері фінансового моніторингу, що включають: удосконалення внутрішньобанківських систем контролю; забезпечення безперервності роботи та ґрунтовної підготовки персоналу; запровадження оперативних алгоритмів дій для виявлення причин їх залучення у процеси відмивання коштів; використання ризик-орієнтованого підходу для тестування бізнес-функцій; запровадження дієвих систем моніторингу та розширення переліку інструментів управління комплаєнс-ризиками.

Ключові слова: банки, комплаєнс-ризик, система комплаєнсу, фінансовий моніторинг, операційний ризик, заходи впливу.

DOI:

Рис.: 2. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 46.

Чмутова Ірина Миколаївна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри банківської справи і фінансових послуг, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: chmutova_i@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7932-7652>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/O-7036-2016>

Scopus Author ID: 56912292900

Безродна Олена Сергіївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи і фінансових послуг, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: olena_bezrodna@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9480-0898>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/1407133/>

Scopus Author ID: 57194166497

Нечипоренко Дарія Іванівна – студентка, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

UDC 336:330.131.7

JEL: G21; G29

Chmutova I. M., Bezrodna O. S., Nechiporenko D. I. The Methodological Instrumentarium for Assessing Compliance Risks of Financial Monitoring of Banks

The article examines the essence and directions of identification of compliance risks of banks. The criteria for assessing compliance risks of financial monitoring of banks are purported to be: the level of development of the compliance system; experience in applying influence measures to banks by the NBU for violation of the requirements of legislation in the field of prevention and counteraction to money laundering and financing of terrorism (in the form of written warnings and fines); operational risk level and staff turnover. The defined directions of assessment include result factors (taking into account cases of risk materialization) and the factors that make the compliance function implementation process uncertain. The sequence and methodological instrumentarium for assessing compliance risks of financial monitoring of banks are presented, which provides for: formation of a database for analytical research by means of digitization of data (using coefficient approach and binary characteristics method); consolidation of the results of computation of indicators for the integral assessment of the researched phenomenon (by building up a composite indicator by means of the weighted amounts method). Based on information on the activities of individual banks, which during 2014–2020 belonged to the category of systemically important, practical approbation of the developed methodological instrumentarium was carried out. Recommendations on minimization of compliance risks of banks in the field of financial monitoring are formed, including: improvement of intrabank control systems; ensuring uninterrupted work and thorough training of staff; introduction of operational algorithms of actions to identify the reasons for their involvement in the processes of money laundering; using a risk-oriented approach to test business functions; introduction of effective monitoring systems and expansion of the list of compliance risk management instruments.

Keywords: banks, compliance risk, compliance system, financial monitoring, operational risk, influence measures.

Fig.: 2. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 46.

Chmutova Iryna M. – D. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Department of Banking and Financial Services, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: chmutova_i@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7932-7652>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/O-7036-2016>

Scopus Author ID: 56912292900

Концентрація уваги та масштабний інтерес до питань формування механізмів запобігання та протидії легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму на глобальному та державному рівнях більшості розвинутих країн є реакцією на усвідомлення світовою економічною спільнотою всіх загроз, пов'язаних із тенденціями прискорення та поширення відповідних процесів. В Україні також розпочато курс на реалізацію стратегічно важливого напрямку розвитку системи фінансового моніторингу на засадах ризик-орієнтованого підходу, досягнуто позитивні зміни в оновленні законодавства [22] для його гармонізації з міжнародними стандартами FATF [12], Директивами ЄС, у тому числі з Директивою 2015/849 «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей і фінансування тероризму» [4] та ін. У цілому проведені трансформації демонструють позитивні зміни та дали певні результати, але їх подальша «капіталізація» залежить від ефективності та узгодженості роботи всіх суб'єктів системи, зокрема, як тих, що здійснюють регулювання та нагляд у цій сфері, так і тих, що виконують функції первинного фінансового моніторингу.

Відстежуючи статистичну звітність Держфінмоніторингу за останні декілька років [39], слід відзначити, що серед суб'єктів первинного фінансового моніторингу (СПФМ), що надсилають спеціально уповноваженому органу інформацію про фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу (з ознаками обов'язкового фінансового моніторингу/порогові фінансові операції (з 29.04.2020 р.); з ознаками внутрішнього фінансового моніторингу/підозрілі фінансові операції (діяльність) (з 29.04.2020 р.); з ознаками обов'язкового та внутрішнього моніторингу/порогові та підозрілі фінансові операції (діяльність) (з 29.04.2020 р.); відстеження (моніторинг) фінансових операцій), понад 95% повідомлень надходить саме від банків. Так, наприклад, протягом першого півріччя 2020 р. кількість взятих на облік Держфінмоніторингом повідомлень, отриманих від банків, становила: у I кварталі – 2 886 437 [41], у II кварталі – 1 023 022 [40], при загальній кількості повідомлень про фінансові операції від усіх СПФМ 2 925 055 та 1 037 502 у відповідні періоди.

Попри високу активність банків у питаннях звітування, результати проведення інспекційних перевірок НБУ з питань фінансового моніторингу демонструють наявність ризиків використання послуг бан-

ківських установ для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення (ВК/ФТРЗ), фіксують випадки здійснення ними ризикової діяльності. Розміри штрафів за порушення вимог законодавства у сфері ВК/ФТРЗ диференціюються залежно від змісту та кількості виявлених порушень (серед яких: неподання/несвоечасне подання/подання недостовірної статистичної звітності з питань фінансового моніторингу; неналежна ідентифікація та верифікація клієнтів та ігнорування припинення обслуговування окремих з них; несвоечасне виявлення, невиявлення, порушення порядку аналізу, реєстрації та зупинення фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу; створення перешкод і порушення порядку проведення фінансового моніторингу та ін.) і визначаються відповідно до Положення «Про застосування Національним банком України заходів впливу» [36]. У цьому Положенні зазначено, що максимальні суми штрафів не повинні перевищувати 1% від суми зареєстрованого статутного капіталу банків і накладаються в разі встановлення факту здійснення ними ризикової діяльності або виявлення порушень з усіх/більшості питань у сфері фінансового моніторингу [36].

За результатами Національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії ВК/ФТРЗ у 2019 р. [24, с. 144] рівень використання банків для відмивання коштів оцінено як середній, проте значні розміри клієнтської бази банків, готівковий характер деяких продуктів, доступ до окремих банківських послуг третіх осіб, широкі можливості онлайн-транзакцій, зокрема платежі до юрисдикцій, в яких не засовуються належні заходи, а також послуги з обміну валюти особам, що не є клієнтами банку, робить сектор дуже вразливим. Це, своєю чергою, може призвести до значних фінансових втрат і репутаційних ризиків як наслідок реалізації комплаєнс-ризиків у сфері відмивання коштів.

Терміни «комплаєнс», «комплаєнс функція», «комплаєнс-контроль», «комплаєнс-система» та «комплаєнс-ризик» для західної практики давно вже не є новими. Проте в країнах пострадянського простору тільки виникає жвавий інтерес щодо дослідження змістовного навантаження цих понять і практичних аспектів, які з ними пов'язані. Зокрема, відповідні питання для банківництва знайшли своє відобра-

ження в роботах таких науковців, як: Т. М. Болгар [15], Н. М. Внукова [16], К. Г. Гончарова [17], А. В. Джулій [18], Я. Жарій [21], А. А. Калініченко [25], О. М. Колодізев [29], А. А. Ключко [27], Н. В. Москаленко [31], Б. М. Орленко [32], О. М. Сарахман [37], М. Е. Хуторна [43] та ін. При цьому в межах виокремлених напрямів досліджень аспекти особливостей оцінки комплаєнс-ризиків банків, зокрема у сфері протидії відмиванню коштів та фінансування тероризму, є недостатньо опрацьованими та потребують більш детального аналізу.

Тому метою статті є обґрунтування показників та формування методичного інструментарію для оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банків.

У Положенні «Про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» комплаєнс-ризик визначено як ризик виникнення збитків, санкцій або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів, або втрати репутації внаслідок невиконання банком своїх зобов'язань, нормативно-правових актів, ринкових стандартів, правил добросовісної конкуренції, корпоративної етики, внутрішніх документів банку [34]. Виходячи з цього комплаєнс-ризиків мають певну диверсифікованість, поєднуються в окремі групи, які розмежовуються за функціями регулятивного контролю та деонтології. Також у Положенні [34] зазначено, що в системі управління ризиками банків цей тип ризику повинен бути комплексно оцінений, оскільки розглядається як один із суттєвих видів ризиків, на які банк наражається під час своєї діяльності (поряд з ризиком ліквідності, кредитним, процентним, ринковим та операційним).

Аналіз наукової літератури [30; 34; 35; 46] дозволив узагальнити основні напрями, за якими здійснюється ідентифікація комплаєнс-ризиків у банках (рис. 1).

Ідентифікація й оцінка комплаєнс-ризиків є інформаційним підґрунтям для запровадження необхідних заходів щодо його контролю, моніторингу та використання інструментарію з метою подальшого попередження та/або абсорбування з урахуванням можливих для банку наслідків. Тому забезпечення об'єктивної та своєчасної оцінки комплаєнс-ризиків є важливим завданням для менеджменту банків, дозволяє розширити перелік опцій для прийняття рішень.

Попри важливість цього завдання, з урахуванням специфіки прояву комплаєнс-ризиків та його характеру існують і певні нюанси та обмеження щодо його оцінки. Так, наприклад, Дж. Бірінделлі, П. Ферретті (*G. Birindelli, P. Ferretti*) [3], К. Людвік (*K. Ludwick*) [8] зазначають, що комплаєнс-ризик часто вимірюється з точки зору ймовірності настання події та її впливу, коли вона все ж настає. А. А. Ключко [27, с. 157] також звертає увагу на те, що до моменту виникнення комплаєнс-ризиків він не завжди піддається виміру (наприклад, ризик втрати репутації).

Оцінювання практики дотримання вимог банками, які функціонують на території Італії, що проводилось дослідниками [3], об'єднувало два загальні напрями – організаційні наслідки та наслідки для оцінки ризиків. Як критерії оцінки було використано: структуру комплаєнс-ризиків; організаційну структуру банку; звітність; культуру, цілі та завдання персоналу, задіяного в комплаєнсі; ефективність роботи таких працівників. У процесі дослідження авторами [3] ви-

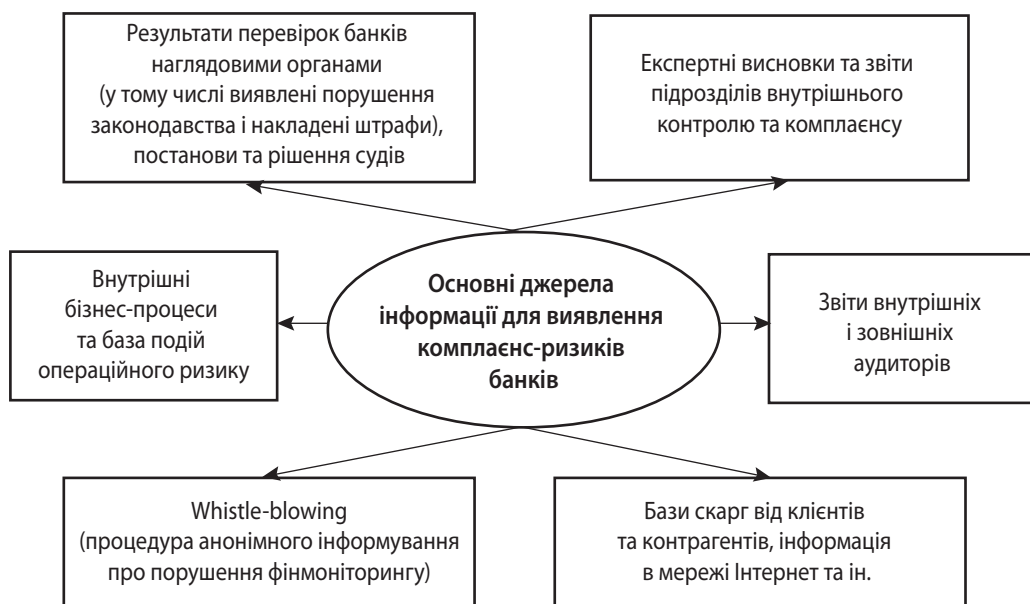

Рис. 1. Напрями ідентифікації комплаєнс-ризиків банків

Джерело: узагальнено на основі [30; 34; 35; 46].

явлено, що італійські банки порівняно зі структурними підрозділами іноземних банків, приділяють менше уваги питанням комплаєнсу. Схожі висновки наведені в дослідженні й інших італійських науковців [5], які здійснювали порівняння фінансових посередників (з точки зору ґрунтовності підходів до визначення ймовірності реалізації комплаєнс-ризиків та оцінки їх наслідків). Також ними [5] виявлено зв'язок із розміром фінансової компанії та ефективністю управління комплаєнс-ризиком через їх меншу схильність до впровадження дієвих підходів у цій сфері.

А. О. Юдіна [46] наголошує про необхідність проведення оцінки на підставі наявних історичних даних (інформації про виявлені порушення законодавства, галузевих стандартів, правил, про накладені санкції щодо установи, судові позови та ін.). На основі цієї інформації, на думку авторки, можливе проведення кількісної оцінки та розроблення математичних моделей для прогнозування ймовірності виникнення та величини збитку від ризиків у майбутньому. При цьому даний спосіб оцінки характерний для таких областей комплаєнсу, які можна оцифрувати з позиції нездатності реалізації комплаєнс-функції. У випадку неможливості оцифрування даних доцільне проведення експертного оцінювання з використання бального або бально-вагового способів оцінки, які розробляються всередині кожної кредитної організації самостійно. Авторами [30] надано рекомендації щодо використання показників динаміки, а як засіб їх отримання – застосування технології об'єднання або фільтрації даних, які можуть вказувати на потенційні проблеми управління комплаєнс-ризиками [30, с. 68–69].

Польська дослідниця Є. Лосевич-Днестржанська (*E. Łosiewicz-Dniestrzajska*) [7] розглядає можливість оцінювання комплаєнс-ризиків шляхом урахування ймовірності виникнення ризику та рейтингу ризик-фактора (від 1 до 5). При цьому рівень ризику від незначного до катастрофічного диференціюється за кольоровою гамою – зелений, жовтий і червоний. Дослідники [43, с. 115; 45, с. 55] наголошують на необхідності за показниками оцінювання комплаєнс-ризиків встановлювати граничні значення, або обмеження (ліміти), що можуть служити інструментами моніторингу та за якими фіксується перевищення банком допустимого рівня комплаєнс-ризиків.

У межах програми оцінки комплаєнс-ризиків під час його інвентаризації використовуються такі дані [10]: про відповідність (висновки наглядного контролю та інші результати тестування огляду); дані внутрішнього тестування та результати зовнішнього аудиту; зовнішні огляди та розрахунки; дані клієнтів (наприклад, їх скарги); бізнес-дані (інформація про прибутки та збитки, дані про затвердження нового продукту, його складність); регулятивні дані (зміни правил, значні дисциплінарні стягнення або врегулювання, сфери регуляторної уваги).

М. Е. Хуторною та В. В. Гелеверєю [43] запропоновано перелік ключових індикаторів комплаєнс-ризиків банків у розрізі таких рушієвих чинників, як процеси, персонал, система та зовнішнє середовище. Складова «процеси» включає показники щодо кількості виявлених порушень законодавства з питань фінансового моніторингу, несвоечасності подання звітності до НБУ, накладених штрафів на банк, наявності черг у відділеннях [43, с. 117].

Слід наголосити, що у площині здійснення регуляторного контролю в сучасних вітчизняних банках питанням оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу («ризик юридичної відповідальності, або ризик застосування заходів впливу Національним банком України, виникнення фінансових збитків та репутаційних втрат, що може зазнати банк у зв'язку з незабезпеченням належного рівня відповідності всім вимогам законів України, нормативно-правових актів, правил, внутрішніх документів банку, правил поведінки, що можуть застосовуватись під час виконання банком обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу» [33]) дійсно відводиться важливе місце. Це зумовило появу та широке розповсюдження такого терміна, як «AML (*Anti-Money Laundering*) compliance», в межах якого, на думку білоруського дослідника В. Шулековського [45], внутрішній контроль орієнтований на такі аспекти, як: ідентифікація клієнтів, збір та зберігання відомостей, які містять інформацію про діяльність та ділову репутацію клієнтів, виявлення підозрілих фінансових операцій клієнтів, їх документальна фіксація та передача інформації до відповідних органів фінансового моніторингу та ін. [45, с. 54].

Виходячи з цього комплаєнс-ризик фінансового моніторингу синтезує ознаки комплаєнс-ризиків та ризику суб'єкта первинного фінансового моніторингу (у даному випадку банку) щодо можливості бути залученим або причетним до процесів відмивання коштів та фінансування тероризму.

Про існування тісного зв'язку комплаєнс-ризиків із ризиками ПВК/ФТ наголошено і в Керівництві для банків з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (*Anti-Money-Laundering (AML) & Countering Financing of Terrorism (CFT) Risk Management in Emerging Market Banks. Good Practice Note, IFS*) [1]. Окрім комплаєнс-ризиків, у Керівництві акцентовано увагу на зв'язок ризику відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму зі стратегічним, ринковим, кредитним, операційним, правовим, репутаційним ризиками та ризиком ліквідності банків. Своєю чергою, до інших якісних ризик-факторів віднесено:

- ✦ очікуване зростання кількості рахунків клієнтів та доходів;
- ✦ плинність персоналу, задіяного у AML-комплаєнсі;

- ✦ ступінь використання третіх сторін для виконання вимог до програм і завдань з метою протидії ВК/ФТРЗ;
- ✦ попередні заходи впливу; результати незалежного аудиту та нагляду.

За документами Вольфсберзької групи, зокрема, у «Оцінюванні ризиків відмивання коштів, санкцій, хабарництва та корупції» [13] як критерії визначення відповідних ризиків розглядаються: ризики клієнтів, ризики продуктів і послуг, ризики каналів, географічні ризики та інші якісні ризик-фактори (які можуть впливати на операційний ризик та, своєю чергою, сприяти збільшенню або зменшенню ймовірності ризиків AML-контролю, тобто комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу). Серед таких якісних ризик-факторів розглянуто:

- ✦ стабільність клієнтської бази;
- ✦ інтеграція IT-систем;
- ✦ очікувані результати/зростання кількості клієнтів;
- ✦ очікування щодо зростання доходів;
- ✦ плинність персоналу, задіяного у AML-комплаєнсі;
- ✦ надійність контрагентів;
- ✦ існуючі/заплановані послуги та/або продукти;
- ✦ попередні/заплановані процеси злиття або поглинання;
- ✦ існуючі проекти та ініціативи, пов'язані з реалізацією AML-комплаєнсу (наприклад, виявлення недоліків, офшорінг);
- ✦ попередні заходи впливу;
- ✦ національна оцінка ризиків та ін. [13].

Також зауважено, що незалежно від обраного підходу оцінки ризиків, пов'язаних із цією сферою, він повинен мати чітке обґрунтування та документування, має бути затвердженим. Методики оцінки ризиків повинні бути чітко сформульовані, у тому числі чітко визначено критерії оцінювання та їх вплив на сукупний результат оцінки (вагові внески).

У керівництві з ризик-орієнтованого підходу в банківському секторі FATF [6] зазначено, що при оцінюванні ризику відмивання коштів банку необхідно враховувати цілий ряд факторів:

- ✦ характер, масштаб, складність і диверсифікованість бізнесу;
- ✦ цільові ринки;
- ✦ кількість клієнтів із високим ризиком;
- ✦ повноваження банку, що визначаються його діяльністю, або його клієнтів, спеціальними повноваженнями з урахуванням високих рівнів корупції та організованої злочинності та/або керівництв FATF щодо протидії ВК/ФТРЗ;
- ✦ канали розповсюдження, включаючи простір, в якому банк взаємодіє із клієнтом, або простір, на який він покладається (або має можливість покладатися), третіх сторін для забез-

печення належної доброчесності клієнтів та використання технології;

- ✦ незалежний аудит і перевірки;
- ✦ частота та обсяг транзакцій, включаючи звичайну діяльність банку та профіль клієнтів.

Незважаючи на те, що сьогодні перехід на рівень ризик-орієнтованих ознак, що фіксують факти здійснення ризикової діяльності, зміщує акцент на сам ризик банків бути залученими до ВК/ФТРЗ, комплаєнс-ризик фінансового моніторингу з позиції його змістовного навантаження все ж таки переважно має внутрішнє походження.

З урахуванням визначених особливостей ідентифікації та вимірювання комплаєнс-ризиків, а також проаналізованих ризик-факторів ініціатив залученості банків у процеси відмивання коштів, серед основних напрямів оцінки комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу в межах цієї статті пропонується розглядати:

- ✦ результати інспекційних перевірок Національним банком (накладені штрафи та застереження за встановлені порушення законодавства України у сфері фінансового моніторингу);
- ✦ рівень розвитку системи комплаєнсу банківської установи (відображає здатність адекватно реагувати на існуючі ризики);
- ✦ персонал;
- ✦ операційна діяльність банку.

Схожі висновки зроблено й білоруським науковцем В. Шулековським [45, с. 53–54], яким проведено поглиблене дослідження щодо теоретичного підґрунтя оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу. Автор зауважує на тому, що для ефективного управління комплаєнс-ризиком у банку необхідно комплексно розуміти причини його виникнення, до яких відносить:

- ✦ недоліки в організації системи внутрішнього контролю в банку;
- ✦ підозри щодо участі банку та його співробітників у незаконних фінансових операціях;
- ✦ відсутність або неякісність програмного забезпечення функціонування системи внутрішнього контролю;
- ✦ недостатній рівень підготовки працівників та виконавчої дисципліни;
- ✦ невиконання банком вимог законодавства, рекомендацій міжнародних організацій, вимог внутрішніх документів банку;
- ✦ відсутність у внутрішніх документах банку механізмів регулювання конфлікту інтересів між працівниками;
- ✦ нездатність банку ефективно протидіяти ВК/ФТРЗ, а також будь-якій іншій протиправній діяльності.

На думку автора [45, с. 55], для оцінювання цього ризику доцільно враховувати: зміни фінансового стану, а саме:

- ✦ зміни структури власного капіталу банку;
- ✦ збільшення/зменшення кількості випадків, виявлених співробітниками банку;
- ✦ порушення вимог законодавства у сфері ВК/ФТРЗ;
- ✦ невиконання правил внутрішнього контролю, що призводить до ненаправлення до органу фінансового моніторингу інформації про банківські операції та інші угоди, які мають підозрілий характер;
- ✦ збільшення/зменшення кількості випадків перебоїв у роботі банківських електронних систем і програмного забезпечення;
- ✦ підвищення або зниження професійного рівня працівників банку.

На користь урахування окремих напрямів у межах реалізації оцінки комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу слід навести такі пояснення та аргументи. Зокрема, щодо його зв'язку із операційним ризиком і роботою персоналу, не тільки задіяного в АМЛ-комплаєнсі, але й у цілому. Так, наприклад, при розгляді зв'язку між операційним і комплаєнс-ризиками досить часто наголошується, що однією з причин їх реалізації є некомпетентні дії персоналу [38, с. 141; 43, с. 113–114]. До того ж, як зазначено у [2; 9; 11], внутрішній контроль обов'язково повинен охоплювати людські ресурси. Зокрема, в межах програми АМЛ як її окремі опори виокремлено [2]: систему внутрішнього контролю для забезпечення постійної відповідності; тестування на відповідність (проводиться персоналом банку або третьою стороною); призначення особи або осіб, відповідальних за координацію та моніторинг повсякденного дотримання вимог; програму навчання відповідного персоналу. Незважаючи на те, що кожна з цих фундаментальних основ є обов'язковою, їх присутність без інтеграції не дає найкращих результатів.

Із урахуванням критеріїв оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банку сформовано методичний інструментарій для реалізації цього завдання (рис. 2). При формуванні методичного інструментарію для оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банків (див. рис. 2) враховано, по-перше, як фактори, що безпосередньо впливають на комплаєнс-ризик у сфері протидії ВК/ФТРЗ (відображають поточну ситуацію щодо розвитку системи комплаєнсу, операційного ризику та плінності персоналу), так і його наслідки (поточну та ретроспективну інформацію щодо фіксації випадків порушення банками законодавства у сфері фінансового моніторингу). По-друге, кількісні й якісні параметри визначення ризику та відповідно до цього – різні способи обробки даних.

Для апробації запропонованого методичного інструментарію з метою оцінки комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу сформовано вибірку із 10

банків, серед яких: АТ КБ «ПриватБанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «ОТП Банк», АТ «ПУМБ», АБ «Укргазбанк», АТ «Універсал Банк», АТ «Таскомбанк» та АБ «Південний». Вказані банки протягом останніх сім років, а саме: з 2014 р. по 2020 р., періодично входили до переліку системно важливих, головною особливістю яких є концентрація значних обсягів активів, капіталу та зобов'язань, значний обсяг і висока складність операцій та, відповідно, можливість здійснювати суттєвий вплив на стабільність функціонування всієї банківської системи (зокрема, через їх зв'язок із іншими «гравцями» ринку банківських послуг). У табл. 1 наведено заходи впливу НБУ, які застосовані до відповідних банків (у формі штрафів та письмових застережень) за період 2018–2019 рр. та ініційовані внаслідок виявлення порушень вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу.

Оскільки висвітлення інформації щодо схильності банків бути залученими до процесів відмивання злочинних доходів, а також виявлення ймовірності у перспективі не виконувати законодавчі приписи для протидії в цьому напрямі може негативно вплинути на їх репутацію (спровокувати реалізацію репутаційних ризиків), результати оцінки за обраними для дослідження банками будуть наведені без прив'язки до їх назв, тобто «закодовані» (Банк 1, Банк 2, ..., Банк 10).

Підкреслимо, що в межах тестування на відповідність здійснюється перевірка реакції програми АМЛ установи на відповідні ризики, зокрема перевірка включення до програми необхідних елементів (тестування з позиції комплексності), адекватності процесів і процедур належної перевірки клієнтів («Знай Свого Клієнта», KYC), рівня дотримання їх персоналом та ін. Таким чином, аналіз документів, у яких представлені основні питання щодо реалізації функції комплаєнсу з питань фінансового моніторингу, дозволяє визначити, наскільки система комплаєнсу охоплює головні аспекти, необхідні для протидії ВК/ФТРЗ, і як це сприяє уникненню ситуацій щодо невиконання вимог законодавства у відповідній сфері.

Для визначення рівня розвитку системи комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу використано критерії, за якими в роботі О. В. Уткіної [42] запропоновано здійснювати оцінку системи комплаєнс-контролю. Відповідні критерії охоплюють такі аспекти [42]:

- ✦ корпоративну етику та принципи управління конфліктами інтересів;
- ✦ розподіл прав та обов'язків між структурними підрозділами банку в ході управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу;
- ✦ інформаційно-технологічне забезпечення для реалізації процедур управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу;

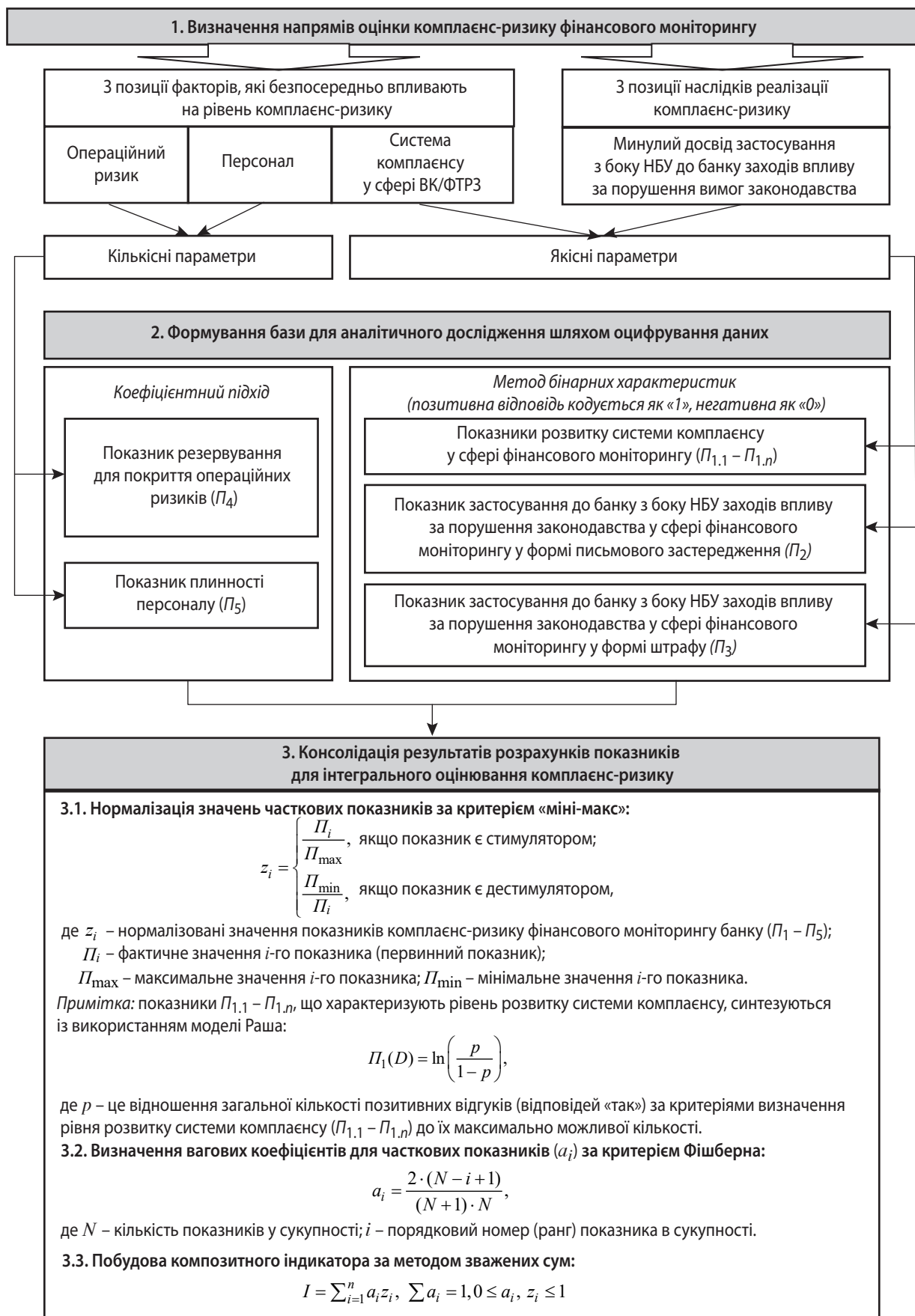

Рис. 2. Послідовність і методичний інструментарій оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банків

Джерело: авторська розробка.

Заходи впливу НБУ, застосовані до аналізованих банків за порушення вимог законодавства з питань запобігання та протидії ВК/ФТРЗ (дані за 2018–2019 рр.)

Місяць	Аналізовані банки	Види заходів впливу та їх розподіл за банками	
		Штрафи (сума)	Письмові застереження
2018 р.			
Лютий	ПАТ «Таскомбанк»	6080000,50 грн	Ні
Листопад	АТ «Райффайзен Банк Аваль»	Ні	Так
Грудень	АТ «Райффайзен Банк Аваль»	450 000 грн	Ні
	ПАТ «ПУМБ»	Ні	Так
2019 р.			
Січень	АТ «Універсал банк»	14382472,28 грн	Так
Березень	«ОТП банк»	7142125,42 грн	Так
Травень	АТ КБ «ПриватБанк»	Ні	Так
Липень	АБ «Південний»	Ні	Так
Серпень	АТ КБ «ПриватБанк»	300 000 грн	Так
Листопад	АТ «ОщадБанк»	200 000 грн	Ні

Джерело: систематизовано за даними Національного банку України [23].

- ✦ орієнтованість підрозділу комплаєнсу, зокрема з позиції трактування правил і процедур, звітування про результати проведеної роботи;
- ✦ належність виконання процедур ідентифікації клієнтів;
- ✦ навички та досвід працівників, рівень їх підготовки для належного виконання завдань.

При цьому перелік критеріїв оцінки розширено за рахунок таких, що охоплюють систематизацію іншої додаткової інформації в документально затвердженій політиці банків з питань дотримання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення. Зокрема, чіткого опису вимог і наявності інформації щодо призначення відповідального співробітника з фінансового моніторингу; вимог до навчання та підвищення кваліфікації працівників у сфері управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу; класифікації клієнтів за рівнем ризику; повідомлень про підозрілі операції; проведення щорічного внутрішнього аудиту виконання вимог законодавства у сфері протидії ВК/ФТРЗ; заборону ведення анонімних рахунків банків-оболонк.

Відповідно до наведених пропозицій, у результаті використання методу бінарних характеристик і моделі Раша (за підходом, наведеним на рис. 1), отримано результати оцінки рівнів розвитку систем комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу для аналізованих банків протягом 2018–2019 рр. (табл. 2).

Інтерпретація отриманих результатів кількісної оцінки за моделлю Раша передбачає визначення

якісних рівнів розвитку систем комплаєнсу у вибірці банків за такою шкалою [20; 26]:

- ✦ низький рівень (Н) – $D \in [0; 1,1]$;
- ✦ середній рівень (С) – $D \in [1,11; 2,19]$;
- ✦ високий рівень (В) – $D \in [2,2; 2,94]$.

У результаті розрахунків отримано такий розподіл аналізованих банків за групами: питома вага банків із середнім рівнем (С) розвитку системи комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу становить 60%, із низьким рівнем (Н) – 40%.

Слід звернути увагу, що за проведеним аналізом переваг і недоліків основних методів оцінки операційного ризику банку (залежно від доходів, специфіки роботи або наявних прикладів реалізації ризику [14]), у тому числі можливості відображення через валовий дохід масштабу операцій і, відповідно, визначення ймовірного масштабу операційних ризиків, у межах оцінки комплаєнс-ризиків використано підхід на базі Базового Індикатора (*The Basic Indicator Approach*). За даним підходом капітал (резерв) на покриття операційних ризиків (*operational risk capital – ORC*) дорівнює показнику α (встановлений відсоток, дорівнює 15%), помноженому на розмір валового доходу банку [19, с. 27; 14; 28].

У роботі І. М. Чмутової та Є. О. Ткачової [44] наголошено, що чим більше значення даного показника, тим надійніше банк, тобто він має достатній обсяг коштів для покриття операційних збитків, однією з причин виникнення яких є процес відмивання коштів або фінансування тероризму [44, с. 869].

Окресливши особливості оцінки за виокремленими напрямками вимірювання комплаєнс-ризиків, відповідно до третього блоку розробленого інстру-

Результати кількісної та якісної оцінки рівнів розвитку систем комплаєнсу аналізованих банків у сфері фінансового моніторингу

Банк	S (загальна кількість позитивних відповідей за критеріями оцінки)	P (відношення кількості позитивних відповідей за критеріями до їх максимально можливої кількості)	Кількісний рівень показника оцінки розвитку системи комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу (D), логіт	Якісний рівень показника оцінки розвитку системи комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу
Банк 1	13	0,87	1,90095876	С
Банк 2	11	0,73	0,99462258	Н
Банк 3	12	0,80	1,38629436	С
Банк 4	11	0,73	0,99462258	Н
Банк 5	11	0,73	0,99462258	Н
Банк 6	12	0,80	1,38629436	С
Банк 7	13	0,87	1,90095876	С
Банк 8	12	0,80	1,38629436	С
Банк 9	13	0,87	1,90095876	С
Банк 10	11	0,73	0,99462258	Н

Джерело: розраховано авторами на основі оброблення інформації, наведеної на сайтах аналізованих банків.

ментарію проведено нормалізацію значень часткових показників (з урахуванням їх прямого та зворотного впливу), за правилом Фішберна визначено їх вагові коефіцієнти та здійснено конструювання композитного індикатора (табл. 3).

ВИСНОВКИ

Таким чином, виходячи з отриманих значень композитних індикаторів комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банків, можна зробити висновок, що протягом аналізованого періоду спостерігається зростання рівня комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу для більшості банків – середнє значення за групою банків збільшилось з 0,391 до 0,505. Обернену тенденцію до зниження його кількісного рівня виявлено для 40%, що є позитивним явищем і свідчить про забезпечення ними підвищення ефективності функціонування та адекватності системи управління ризиками. Банкам, для яких значення відповідного індикатора ризику перевищує 0,5 (сигналізує про накопичення AML-загроз), доцільно:

- ✦ критично підійти до вдосконалення внутрішньобанківських систем контролю;
- ✦ забезпечити безперебійну роботу та необхідну підготовку персоналу;
- ✦ дотримуватись рекомендацій міжнародних організацій і національних регуляторів;
- ✦ запроваджувати оперативні алгоритми дій щодо виявлення причин їх залучення до процесів відмивання коштів та застосування до них заходів впливу;
- ✦ здійснювати тестування бізнес-функцій на заходах ризик-орієнтованого підходу;

- ✦ використовувати ефективні моніторингові системи, проводити періодичний огляд виникаючих ризиків і нормативних змін;
- ✦ розширити інструментарій управління комплаєнс-ризиками. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Anti-Money-Laundering (AML) & Countering Financing of Terrorism (CFT) Risk Management in Emerging Market Banks. Good Practice Note. URL: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/industry_ext_content/ifc_external_corporate_site/financial+institutions/resources/aml-cft-risk-management-emerging-market-banks-good-practice-note-062019
2. Axelrod R. M., Ross K. Effective AML compliance: business lines, compliance, and internal audit can work together to reduce the risk of money laundering violations and fend off reputational harm. *Internal Auditor*. 2012. Vol. 69. Issue 4. URL: <https://go.gale.com/ps/anonymous?id=GALE%7CA299537796&sid=googleScholar&v=2.1&it=r&linkaccess=abs&issn=00205745&p=AONE&sw=w>
3. Birindelli G., Feretti P. Compliance risk in Italian banks: the results of a survey. *Journal of Financial Regulation and Compliance*. 2008. Vol. 16. No. 4. P. 335–351. DOI: 10.1108/13581980810918404
4. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015L0849&from=EN>
5. Giampaolo G., Tanzi P. M., Nadotti L. Firm size and compliance costs asymmetries in the investment services.

Результати нормалізації часткових показників і побудови композитних індикаторів комплаєнс-ризиків банків у сфері протидії ВК/ФТРЗ

Банк		Показник	Показник розвитку системи комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу	Показник застосування до банку з боку НБУ заходів впливу за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу у формі письмового застереження	Показник застосування до банку з боку НБУ заходів впливу за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу у формі штрафів	Показник резервування для покриття операційних ризиків	Показник плинності персоналу	Композитний індикатор комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банку
Ранг і ваговий коефіцієнт показника		2	3	1	4	5		
		0,27	0,2	0,33	0,13	0,07		
Банк 1	2018	0,521	0	0	0,026	1,000	0,214	
	2019	0,521	1	0	0,018	0,783	0,398	
Банк 2	2018	0,995	0	0	0,065	0,913	0,341	
	2019	0,995	0	1	0,065	0,913	0,671	
Банк 3	2018	0,714	0	0	0,143	0,957	0,278	
	2019	0,714	0	0	0,139	0,826	0,269	
Банк 4	2018	0,995	1	1	0,069	0,435	0,838	
	2019	0,995	0	0	0,061	0,391	0,304	
Банк 5	2018	0,995	0	0	0,171	0,435	0,321	
	2019	0,995	1	1	0,138	0,478	0,850	
Банк 6	2018	0,714	1	0	0,125	0,522	0,446	
	2019	0,714	0	0	0,100	0,478	0,239	
Банк 7	2018	0,521	0	0	0,205	0,391	0,195	
	2019	0,521	1	1	0,150	0,478	0,724	
Банк 8	2018	0,714	0	0	1,000	0,522	0,359	
	2019	0,714	1	1	0,446	0,565	0,820	
Банк 9	2018	0,521	0	1	0,381	0,565	0,560	
	2019	0,521	0	0	0,297	0,391	0,207	
Банк 10	2018	0,995	0	0	0,428	0,478	0,358	
	2019	0,995	1	0	0,478	0,478	0,564	

Джерело: розраховано авторами.

- Journal of Financial Regulation and Compliance*. 2011. Vol. 19. Issue 1. P. 58–74.
DOI: 10.1108/13581981111106176
6. The Banking Sector. Guidance for a risk-based approach. FATF, 2014. 48 p. URL: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Risk-Based-Approach-Banking-Sector.pdf>
7. Łosiewicz-Dniestrzańska E. Monitoring of Compliance Risk in the Bank. *Procedia Economics and Finance*. 2015. Vol. 26. P. 800–805.
DOI: [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)00846-1](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00846-1)
8. Ludwick K. Tackling risk-based compliance. *Journal of Investment Compliance*. 2006. Vol. 7. No. 4. P. 61–64.
DOI: <https://doi.org/10.1108/15285810610719961>
9. Naheem M. A. AML compliance – A banking nightmare? The HSBC case study. *International Journal of Disclosure and Governance*. 2015. Vol. 12. Issue 4. P. 300–310.
DOI: 10.1057/jdg.2015.4
10. Nicolas S., May P. V. Building an effective compliance risk assessment programme for a financial institution. *Journal of Securities Operations & Custody*. 2017. Vol. 9. No. 3. P. 215–224.

11. Sartip A. Auditing the integrity of AML programs: periodic audits of a financial institution's anti-money laundering program can help ensure a sound strategy that mitigates the risks associated with the practice. *Internal Auditor*. 2008. Vol. 65. Issue 1. URL: <https://go.gale.com/ps/anonymou?id=GALE%7CA175076392&sid=googleScholar&v=2.1&it=r&linkaccess=abs&issn=00205745&p=AONE&sw=w>
12. The FATF Recommendations. URL: [http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/?hf=10&b=0&s=desc\(fatf_releasedate\)](http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/?hf=10&b=0&s=desc(fatf_releasedate))
13. The Wolfsberg Frequently Asked Questions on Risk Assessments for Money Laundering, Sanctions and Bribery & Corruption. 2015. URL: <https://zbook.org/the-wolfsberg-frequently-asked-questions-on-risk-Mjl3NTEw.html>
14. Безштанько Д. В. Капітал на покриття операційного ризику комерційних банків України за методикою базового індикатора. *Регіональна економіка*. 2012. № 3. С. 106–112. URL: http://re.gov.ua/re201203/re201203_106_BezhtankoDV.pdf
15. Болгар Т. М. Внутрішньобанківський моніторинг як необхідна складова системи оцінки проблемних кредитів банку. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2016. № 1. С. 14–26. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/417494.pdf>
16. Внукова Н. М. Управління ризиками фінансових установ у сфері фінансового моніторингу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2018. № 8. С. 64–68. DOI: 10.25264/2311-5149-2018-8(36)-64-68
17. Гончарова К. Г. Система комплаєнс як елемент економічної безпеки банку. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 33. С. 27–36.
18. Джулій Л. В., Подокопна О. Я. Оцінка системи комплаєнс як напряму діяльності служби внутрішнього аудиту банку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2017. № 3. Т. 1. С. 127–130. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/pdf-base/2017/2017_3_1/jrn/pdf/24.pdf
19. Моделювання оцінки операційного ризику комерційного банку : монографія / Дмитрова О. С., Гончарова К. Г., Меренкова О. В. та ін. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 264 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/50093/5/Modeliuvannia_otsinky_operatsiinoho_ryzyku.pdf;jsessionid=3861D979BFDE280B9B284931D9B7085D
20. Дубина І. Н. Математические основы эмпирических социально-экономических исследований. Барнаул : Издательство Алтайского университета, 2006. 263 с.
21. Жарій Я., Куфаєва В. Комплаєнс-модель процесу забезпечення фінансової безпеки комерційного банку. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 2. С. 312–319. URL: http://journals.stu.cn.ua/problems_and_prospects_economics_management/article/view/96401/91763
22. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 р. № 361-IX (зі змінами, внесеними 28.04.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n831>
23. Заходи впливу НБУ. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=1103935&page=0
24. Звіт «Про проведення національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму». Київ, 2019. 245 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/HOP/Документи/Zvit.pdf>
25. Калініченко Л. Л. Теоретичні аспекти функціонування комплаєнсу у вітчизняних банках. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. № 6. Ч. 4. С. 242–245. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_06/250.pdf
26. Кіпа М. О. Організаційно-методичне забезпечення організації реструктуризації машинобудівного підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Харків, 2012. 20 с.
27. Ключко Л. А. Фінансовий моніторинг та комплаєнс-контроль в банках. *Фінанси, учет, банки*. 2014. Вип. 1. С. 154–160.
28. Ковальчук О. В. Особливості застосування методики визначення економічного капіталу банку та розрахунок його величини під окремі види ризиків. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2010. № 691 : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. С. 51–58. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10049/1/08.pdf>
29. Колодізев О. М. Система комплаєнсу в банках: нові властивості та виклики сучасності // Збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (м. Харків, 23 листопада 2018 р.). Харків : Ексклюзив, 2018. С. 13–16.
30. Перерва П. Г., Коциски Д., Шомоши Верес М., Ко-белева Т. А. Комплаєнс-программа промислового підприємства: учебник. Харьков – Мишкольц, 2019. 689 с. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/47907/1/Book_2019_Pererva_Komplaens_programma.pdf
31. Москаленко Н. В. Комплаєнс-контроль в деятельности банковских учреждений. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 4. С. 517–521. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/2434/Moskalenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
32. Орленко Б. М. Класифікація правових функцій комплаєнс-відділу в банках України. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/33355/cgiirbis_21.pdf?sequence=1
33. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу : затверджене Постановою Правління НБУ України № 65 від 19.05.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text>
34. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах : затверджене Постановою Правління НБУ України № 64 від 11.06.2018 р. (зі змінами, внесеними 07.04.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text>
35. Практичне застосування вимог до управління комплаєнс ризиком. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Praktichne_zastosuvannya_vimog_

- pravlinnya_komplains_rizikom_2018-09-18_19_pr.pdf?v=4
36. Положення «Про застосування Національним банком України заходів впливу»: затверджене Постановою Правління НБУ від 17.08.2012 р. № 346 (поточна редакція станом на 25.06.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1590-12#n154>
 37. Сарахман О. М., Козьол В. Функціонування комплаєнс-контролю у вітчизняній банківській справі. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. № 2. С. 87–89. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20152\(112\)/sep20152\(112\)_087_SarakhmanOM,KoziolW.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20152(112)/sep20152(112)_087_SarakhmanOM,KoziolW.pdf)
 38. Система ризик-менеджменту в банках: теоретичні та методологічні аспекти: монографія / за ред. В. В. Коваленко. Одеса: ОНЕУ, 2017. 304 с.
 39. Статистична звітність Державної служби фінансового моніторингу України. URL: <https://fui.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/statistika-ta-infografika/statistika>
 40. Статистичні дані щодо отриманих Держфінмоніторингом повідомлень про фінансові операції протягом II кварталу 2020 року. URL: https://fui.gov.ua/assets/userfiles/310/Статистика/2020/llkv_2020.pdf
 41. Статистичні дані щодо отриманих Держфінмоніторингом повідомлень про фінансові операції протягом I кварталу 2020 року. URL: https://fui.gov.ua/assets/userfiles/310/Статистика/2020/lkv_2020ukr.pdf
 42. Уткіна О. В. Система управління банківськими ризиками легалізації доходів, отриманих злочинних шляхом: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Київ, 2019. 199 с.
 43. Хуторна М. Е., Гелеверя В. В. Організація ефективної системи комплаєнс-контролю в банку. *Фінансовий просвіт*. 2015. № 2. С. 113–119. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/article/view/561/559>
 44. Чмутова І. М., Ткачова Є. О. Фінансова стійкість банку як індикатор ризику відмивання коштів та фінансування тероризму. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 14. С. 867–875.
 45. Шулековський В. Управление комплаєнс-риском в банке. *Банковский вестник*. Январь 2015. С. 53–55. URL: <https://www.nbrb.by/bv/articles/10080.pdf>
 46. Юдина А. А. Управление комплаєнс-риском в деятельности хозяйствующего субъекта. *Современные научные исследования и разработки*. 2018. № 12. С. 1101–1104.

REFERENCES

- “Anti-Money-Laundering (AML) & Countering Financing of Terrorism (CFT) Risk Management in Emerging Market Banks. Good Practice Note”. https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/industry_ext_content/ifc_external_corporate_site/financial+institutions/resources/aml-cft-risk-management-emerging-market-banks-good-practice-note-062019
- Axelrod, R. M., and Ross, K. “Effective AML compliance: business lines, compliance, and internal audit can work together to reduce the risk of money laundering violations and fend off reputational harm”. *Internal Auditor*. 2012. <https://go.gale.com/ps/anonymou?id=GALE%7CA299537796&sid=googleScholar&v=2.1&it=r&linkaccess=abs&issn=00205745&p=AONE&sw=w>

- Bezhtanko, D. V. “Kapital na pokryttia operatsiinoho ryzyku komertsiiynykh bankiv Ukrainy za metodykoiu bazovoho indykatora” [Capital for Operational Risk of Commercial Banks in Ukraine According to the Method of the Basic Indicator]. *Rehionalna ekonomika*. 2012. http://re.gov.ua/re201203/re201203_106_BezhtankoDV.pdf
- Birindelli, G., and Feretti, P. “Compliance risk in Italian banks: the results of a survey”. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, vol. 16, no. 4 (2008): 335-351. DOI: 10.1108/13581980810918404
- Bolhar, T. M. “Vnutrishnyobankivskiyi monitorynh yak neobkhidna skladova systemy otsinky problemnykh kredytiv banku” [Intrabank Monitoring as a Necessary Component of the Bank's Problem Loans Assessment System]. *Yevropeyskyi vektor ekonomichnoho rozvytku*. 2016. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/417494.pdf>
- Chmutova, I. M., and Tkachova, Ye. O. “Fiansova stiikist banku yak indykator ryzyku vidmyvannia koshtiv ta finansuvannia terorizmu” [Financial Stability of the Bank as an Indicator of the Risk of Money Laundering and Terrorist Financing]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 14 (2018): 867-875.
- “Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing”. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015L0849&from=EN>
- Dmytrova, O. S. et al. “Modeliuvannia otsinky operatsiinoho ryzyku komertsiiinoho banku” [Modeling of Commercial Bank Operational Risk Assessment]. Sumy: DVNZ «UABS NBU», 2010. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/50093/5/Modeliuvannia_otsinky_operatsiinoho_ryzyku.pdf;jsessionid=3861D979BFDE280B9B284931D9B7085D
- Dubina, I. N. *Matematicheskiye osnovy empiricheskikh sotsialno-ekonomicheskikh issledovaniy* [Mathematical Foundations of Empirical Socio-economic Research]. Barnaul: Izdatelstvo Altayskogo universiteta, 2006.
- Dzhulii, L. V., and Podokopna, O. Ya. “Otsinka systemy komplaiens yak napriamu diialnosti sluzhby vnutrishnyoho audytu banku” [Evaluation of Compliance System as a Direction of Internal Audit Service Activity in the Bank]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*. 2017. http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/pdfbase/2017/2017_3_1/jrn/pdf/24.pdf
- Giampaolo, G., Tanzi, P. M., and Nadotti, L. “Firm size and compliance costs asymmetries in the investment services”. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, vol. 19, no. 1 (2011): 58-74. DOI: 10.1108/13581981111106176
- Honcharova, K. H. “Systema komplaiens yak element ekonomichnoi bezpeky banku” [Compliance System as a Element of Economic Security of Bank]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia «Ekonomichni nauky»*, no. 33 (2015): 27-36.
- Kalinichenko, L. L. “Teoretychni aspekty funktsionuvannia komplaiensu u vitchyznianskykh bankakh” [Theoretical Aspects of Functioning Complains in Ukrainian Banks]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriiia «Ekonomichni nauky»*. 2014. http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_06/250.pdf

- Khutorna, M. E., and Heleveria, V. V. "Orhanizatsiia efektyvnoi systemy komplaiens-kontroliu v banku" [Organization of an Effective System of Compliance Control in the Bank]. *Finansovyi prostir*. 2015. <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/article/view/561/559>
- Kipa, M. O. "Orhanizatsiino-metodychne zabezpechenia orhanizatsii restrukturyzatsii mashynobudivnoho pidpriemstva" [Organizational and Methodological Support of the Organization of Restructuring of the Machine-building Enterprise]: *avto-ref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.04*, 2012.
- Kliusko, L. A. "Finansovyi monitorynh ta komplaiens-kontrol v bankakh" [Financial Monitoring and Compliance Control in Banks]. *Fynansy, uchets, banky*, no. 1 (2014): 154-160.
- Kolodiziev, O. M. "Systema komplaiensu v bankakh: novi vlastyvosti ta vykyky suchasnosti" [Compliance System in Banks: New Features and Challenges of Today]. *Suchasni problemy finansovoho monitorynhu*. Kharkiv: Ekskliuzyv, 2018. 13-16.
- Kovalchuk, O. V. "Osoblyvosti zastosuvannia metodyky vyznachennia ekonomichnoho kapitalu banku ta rozrakhunok yoho velychyny pid okremi vydy ryzykiv" [Features Methodology Use of Economic Capital in Bank and its Value in the Calculation Some Types of Risks]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika»*. 2010. <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10049/1/08.pdf>
- [Legal Act of Ukraine] (2012). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1590-12#n154>
- [Legal Act of Ukraine] (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n831>
- [Legal Act of Ukraine] (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text>
- Łosiewicz-Dniestrzańska, E. "Monitoring of Compliance Risk in the Bank". *Procedia Economics and Finance*, vol. 26 (2015): 800-805.
DOI: [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)00846-1](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00846-1)
- Ludwick, K. "Tackling risk-based compliance". *Journal of Investment Compliance*, vol. 7, no. 4 (2006): 61-64.
DOI: <https://doi.org/10.1108/15285810610719961>
- Moskalenko, N. V. "Komplaiens-kontrol v deyatelnosti bankovskikh uchrezhdeniy" [Compliance Control in the Activities of Banking Institutions]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*. 2019. <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/2434/Moskalenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Naheem, M. A. "AML compliance – A banking nightmare? The HSBC case study". *International Journal of Disclosure and Governance*, vol. 12, no. 4 (2015): 300-310.
DOI: 10.1057/jdg.2015.4
- Nicolas, S., and May, P. V. "Building an effective compliance risk assessment programme for a financial institution". *Journal of Securities Operations & Custody*, vol. 9, no. 3 (2017): 215-224.
- Orlenko, B. M. "Klasyfikatsiia pravovykh funktsii komplaiens-viddil v bankakh Ukrainy" [Classification of Legal Functions of the Compliance Department in Ukrainian Bank]. https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/33355/cgiirbis_21.pdf?sequence=1
- "Praktychne zastosuvannia vymoh do upravlinnia komplaiens ryzykom" [Practical Application of Compliance Risk Management Requirements]. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Praktychne_zastosuvannya_vimog_upravlinnya_komplains_rizikom_2018-09-18_19_pr.pdf?v=4
- Pererva, P. G., Kocziszky, Gy., Somosi Veres, M., and Kobieliava, T. A. "Komplaiens-programma promyshlennogo predpriyatiya" [Compliance Program of an Industrial Enterprise]. Kharkiv – Miskolc, 2019. http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/47907/1/Book_2019_Pererva_Komplaiens_programma.pdf
- "Statystychna zvitnist Derzhavnoi sluzhby finansovoho monitorynhu Ukrainy" [Statistical Reporting of the State Financial Monitoring Service of Ukraine]. <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/statistika-ta-infografika/statistika>
- "Statystychni dani shchodo otrymanykh Derzhfinmonitorynhom povidomlen pro finansovi operatsii protiahom II kvartalu 2020 roku" [Statistics on Financial Transactions Received by the SCFM during the Second Quarter of 2020]. https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/Статистика/2020/Ilkv_2020.pdf
- "Statystychni dani shchodo otrymanykh Derzhfinmonitorynhom povidomlen pro finansovi operatsii protiahom I kvartalu 2020 roku" [Statistics on Financial Transactions Received by the SCFM during the First Quarter of 2020]. https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/Статистика/2020/Ilkv_2020ukr.pdf
- Sarakhman, O. M., and Kozyol, V. "Funktsionuvannia komplaiens-kontroliu u vitchyzniani bankivskii spravi" [Privacy Komplaiens Control in the Domestic Banking]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*. 2015. [http://ird.gov.ua/sep/sep20152\(112\)/sep20152\(112\)_087_SarakhmanOM,KoziolW.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20152(112)/sep20152(112)_087_SarakhmanOM,KoziolW.pdf)
- Sartip, A. "Auditing the integrity of AML programs: periodic audits of a financial institution's anti-money laundering program can help ensure a sound strategy that mitigates the risks associated with the practice". *Internal Auditor*. 2008. <https://go.gale.com/ps/anonymou?id=GALE%7CA175076392&sid=googleScholar&v=2.1&t=r&linkaccess=abs&issn=00205745&p=AONE&sw=w>
- Shulekovskiy, V. "Upravleniye komplaiens-riskom v banke" [Compliance Risk Management in the Bank]. *Bankovskiy vestnik*. January 2015. <https://www.nrb.by/bv/articles/10080.pdf>
- Systema ryzyk-menedzhmentu v bankakh: teoretychni ta metodolohichni aspekty* [Risk Management System in Banks: Theoretical and Methodological Aspects]. Odesa: ONEU, 2017.
- "The Banking Sector. Guidance for a risk-based approach". FATF, 2014. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Risk-Based-Approach-Banking-Sector.pdf>
- "The FATF Recommendations". [http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/?hf=10&b=0&s=desc\(fatf_releasedate\)](http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/?hf=10&b=0&s=desc(fatf_releasedate))
- "The Wolfsberg Frequently Asked Questions on Risk Assessments for Money Laundering, Sanctions and Bribery & Corruption. 2015". https://zbook.org/the-wolfsberg-frequently-asked-questions-on-risk-_MjI3NTEw.html
- Utkina, O. V. "Systema upravlinnia bankivskymy ryzykamy lehalizatsii dokhodiv, otrymanykh zlochynnym shl-

iakhom" [Bank Risk Management System for Money Laundering]: dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.08, 2019.

Vnukova, N. M. "Upravlinnia ryzykamy finansovykh ustanov u sferi finansovoho monitorynhu" [Financial Institutions Risks Management in the Field of Financial Monitoring]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii «Ekonomika»*, no. 8 (2018): 64-68.
DOI: 10.25264/2311-5149-2018-8(36)-64-68

Yudina, A. A. "Upravleniye komplaens-riskom v deyatelnosti khozyaystvuyushchego subekta" [Compliance Risk Management in the Activities of an Economic Entity]. *Sovremennyye nauchnyye issledovaniya i razrabotki*, no. 12 (2018): 1101-1104.

"Zakhody vplyvu NBU" [Measures of Influence of the NBU]. https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=1103935&page=0

"Zvit «Pro provedennia natsionalnoi otsinky ryzykiv u sferi zapobihannia ta protydii lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, ta finansuvanniu teroryzmu»" [Report "On Conducting a National Risk Assessment in the Field of Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime and Terrorist Financing"]. Kyiv, 2019. <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/HOP/Документи/Zvit.pdf.pdf>

Zharii, Ya., and Kufaiyeva, V. "Komplaiens-model protsesu zabezpechennia finansovoi bezpeky komertsiinoho banku" [Compliance-Model of the Process of Ensuring the Financial Security of Commercial Bank]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*. 2016. http://journals.stu.cn.ua/problems_and_prospects_economics_management/article/view/96401/91763

УДК 519.86: 336.71
JEL: C32; C41; D49; G17; G21

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ АНАЛІЗУ СЕРЕДОВИЩА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЛЯ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

©2020 БУРТНЯК І. В.

УДК 519.86: 336.71
JEL: C32; C41; D49; G17; G21

Буртняк І. В. Використання методів аналізу середовища функціонування для оцінки ефективності комерційних банків

У статті наведено дослідження технічної ефективності комерційних банків із використанням методу аналізу середовища функціонування DEA. Аналіз проведено протягом 2014–2020 рр. для всіх комерційних банків, які працювали в цей період. Для оцінки змін продуктивності з часом використано індекс Мальмквіста. Аналіз проводився на основі моделей: BCC і CCR, які орієнтовані на вхідні дані та на результати (ефекти). При виборі результатів та вхідних даних використовувалися припущення щодо моделі. Проблематика ефективності є надзвичайно складною. У цьому методі порівнюються спостережувані результати та вхідні дані окремих одиниць, а ефективність визначається як частка зваженої суми результатів до зваженої суми вхідних даних. Метод DEA дозволяє перевірити ефективність у ситуації, коли ми маємо на одну частину більше вихідних даних і на одну частину більше ефекту. Отримана в результаті крива ефективності даної сукупності створюється її найбільш ефективними одиницями. Ефективними об'єктами вважаються такі, що лежать на кривій ефективності, тоді як технічна неефективність буде більшою при значній відстані від цієї кривої. Згідно з найпростішим визначенням, ефективність – це відношення ефектів до вкладених ресурсів; її також можна визначити як міру раціональності дій. Дослідження, проведені на основі даних щодо всіх комерційних банках, які функціонували на вказаний період, показали невідповідність між мінімальним і максимальним значеннями коефіцієнтів ефективності. Розподіл банків за рівнем коефіцієнта ефективності також свідчить про те, що банківський сектор дуже різноманітний. Проведене дослідження може стати підґрунтям для подальших, більш детальних досліджень у цьому напрямку.

Ключові слова: комерційні банки, коефіцієнт ефективності, ефективність функціонування банків, фінансові ресурси банку, метод DEA.

DOI:

Табл.: 4. Формул.: 1. Бібл.: 8.

Буртняк Іван Володимирович – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економічної кібернетики, Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника (вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, 76018, Україна)

E-mail: ivan.burtnyak@pnu.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9440-1467>

Scopus Author ID: 57196326829

UDC 519.86: 336.71
JEL: C32; C41; D49; G17; G21

Burtnyak I. V. Using the Methods of Analysis of the Operational Environment to Assess the Efficiency of Commercial Banks

The article provides a study on the technical efficiency of commercial banks using the operational environment analysis method DEA. The analysis was carried out during 2014-2020 for all commercial banks that operated in this period. The Malmquist Index was used to assess performance changes over time. The analysis was based on the models BCC and CCR, which are focused on inputs and results (effects). Assumptions about the model were used when selecting both results and inputs. The efficiency problematics are extremely complex. The DEA allows to test efficiency in a situation where we have one share more input data and one share more effect. The resulting efficiency curve of this population is created by its most efficient units. Objects are considered efficient when they lie on the efficiency curve, while technical inefficiency increases with more considerable distance from the curve. According to the simplest definition, efficiency is the ratio of effects to enclosed resources; it can also be defined as a measure of rationality of actions. Research based upon the data on all commercial banks that operated for the specified period showed a discrepancy between the minimum and maximum values of efficiency coefficients. The distribution of banks by the level of efficiency coefficient also indicates that the banking sector is very diverse. The performed study may be the basis for further, more detailed research in this direction.